

С. М. Приліпко

кандидат економічних наук, доцент,
докторант кафедри публічного управління та публічної служби
Національної академії державного управління при Президентові України

ОБСЛУГОВУЮЧА КООПЕРАЦІЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ КОМПЛЕКСНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ

У статті досліджено специфіку та роль обслуговуючої кооперації в комплексному розвитку сільських територій за умов децентралізації влади. Окреслено питання формування та діяльності кооперативів, які варто врегулювати на державному та законодавчому рівнях. Встановлено, що на даний час в Україні відзначається ефективний розвиток кооперативного сектора економіки, зокрема обслуговуючої кооперації. З'ясовано, що за умов децентралізації влади обслуговуюча кооперація як різновид кооперативного руху спрямована на комплексний розвиток сільських територій. Виокремлено зовнішні і внутрішні проблеми ключових принципів політики публічного управління щодо кооперативного сектора на селі. Визначено напрями діяльності обслуговуючих кооперативів за умов децентралізації влади.

Резюмовано, що вирішенню завдань концепції комплексного розвитку сільських територій сприятимуть процеси децентралізації та діяльність обслуговуючих кооперативних формувань, функції яких пов'язані з підвищенням рівня й якості життя сільського населення.

Ключові слова: децентралізація, публічне управління, сільська територія, соціально-економічний розвиток, обслуговуюча кооперація, комплексний розвиток села.

Постановка проблеми. Ринкові перетворення в економіці України ведуть до радикальної перебудови адміністративно-господарського механізму. За таких умов значну цікавість викликають процеси децентралізації та комплексного розвитку сільських територій на основі використання принципів кооперації. Дослідження теоретико-методологічних аспектів щодо значення і ролі обслуговуючої кооперації в комплексному розвитку сільських територій за умов децентралізації влади є актуальною проблемою, що і стало причиною вибору теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика всебічного дослідження кооперативних процесів з метою не тільки використання досвіду та кращих традицій кооперативного руху, а також широкої популяризації та поширення кооперативних знань висвітлена в роботах: А.Є. Величко [8], В.В. Зіновчука [9], Г.А. Торосян [14] та ін. Теоретичні та

методологічні положення управління сталим розвитком регіонів і сільських територій відображено в працях: Ю.О. Лупенка [10], О.М. Могильного [10], М.К. Орлатого [10], О.І. Павлова [11], П.Т. Саблука [13] та інших. Однак окремі аспекти розвитку сільських територій в умовах децентралізації влади недостатньо висвітлені та потребують подальших досліджень.

Мета статті полягає у визначенні специфіки та ролі обслуговуючої кооперації в комплексному розвитку сільських територій за умов децентралізації влади та формування аграрної політики публічного управління.

Актуальність проблем розвитку територій за умов децентралізації активізувала відповідні дослідження в даному напрямі, основним завданням яких є обґрунтування засад комплексного розвитку сільських територій з урахуванням забезпечення належного рівня якості життя сільських жителів, підвищення статусу та ролі сільської громади тощо. Вивчення наукових джерел щодо цієї проблематики показало наявність значних прогалин у дослідженні

ролі кооперативного руху та специфіки діяльності сільських громад у розвитку сільських територій. Тому питання визначення напрямів державної політики за умов децентралізації регіонів та встановлення векторів розвитку обслуговуючої кооперації потребує подальших поглиблених досліджень.

Виклад основного матеріалу.

В Україні процес децентралізації розпочато 2014 р. з ухвалення Концепції реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади [12], законів України «Про співробітництво територіальних громад» [2], «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [3] та змін до Бюджетного [5] і Податкового кодексів [6] щодо фінансової децентралізації.

Децентралізація має на меті передачу влади на місця, а саме: покращення соціально-економічного становища регіону, області, населеного пункту; планування, формування та розподіл бюджету; розвиток та обслуговування громадського транспорту, створення об'єктів інфраструктури тощо. Її основні цілі – покращення якості життя, поліпшення стану соціального розвитку, забезпечення рівних можливостей і задоволення потреб населення, боротьба з бідністю, міграцією сільського населення, розширення кола його зайнятості [3].

Кооперація як система соціально-економічних відносин істотно впливає на розвиток управління й економіки країни. Певний інтерес у напрямі комплексного розвитку сільських територій за умов децентралізації влади становить обслуговуюча кооперація як різновид кооперативного руху.

Обслуговуюча кооперація набула особливого розвитку у XX – XXI ст. і є одним з елементів комплексного розвитку сільських територій. В основі її діяльності лежать кооперативні принципи, ухвалені Міжнародним кооперативним альянсом, схвалені Міжнародною організацією праці й Організацією Об'єднаних Націй. У кооперативному секторі світової економіки зайнято понад 800 млн. осіб, а послугами кооперативних підприємств (організацій) користується майже половина населення планети [15]. Як особливий суспільно-господарський інститут кооперація

є об'єднуючим елементом формування і реалізації колективного інтересу. Інституційний аналіз етапів розвитку кооперативного сектора показує, що наявна тенденція збільшення числа кооперативних форм, з'являються нові типи кооперативів, ускладнюються їхні функції.

На даний час в Україні відзначається ефективний розвиток кооперативного сектора в економіці держави, зокрема обслуговуючої кооперації [14, с. 46]. Кількість наданих суб'єктами обслуговуючої кооперації на селі послуг товаровиробникам та населенню є досить значною. Кооперативні організації надають різноманітні послуги фермерам та особистим селянським господарствам, обслуговують сільське населення у сферах газо- та водозабезпечення, надання житлово-комунальних, будівельних, транспортних, ремонтно-сервісних, інформаційних, туристично-рекреаційних послуг тощо.

Але за наявних досягнень кооперативні організації мають і невирішені проблеми як зовнішні, так і внутрішні.

Вирішення зовнішніх проблем залежить від реалізації ключових принципів аграрної політики публічного управління щодо кооперативного сектора на селі.

У процесі проведеного дослідження нами встановлено, що сьогодні наявні деякі питання стосовно формування та діяльності кооперативів, які варто врегулювати на державному та законодавчому рівнях, зокрема:

- відсутність єдиного нормативно-законодавчого забезпечення для врегулювання процесів кооперативного руху;
- у Цивільному кодексі України [7] чітко не прописано поняття кооперативної власності;
- у Законі України «Про сільськогосподарську кооперацію» [4] чітко не встановлено форми власності кооперативів та їх об'єднань;
- Конституцією України [1] не закріплено спеціальних форм власності для кооперативних формувань;
- Законом України «Про сільськогосподарську кооперацію» [4] чітко не визначено майновий статус суб'єктів сільськогосподарської кооперації і кооперативних об'єднань;

– у Податковому кодексі [6] відсутній механізм захисту прав організацій кооперативного типу.

Тому питання кооперативного руху та діяльності кооперативних формувань потребує координації та консолідації суб'єктами публічного управління на державному та регіональному рівнях.

Також серед зовнішніх проблем кооперативних утворень актуальні такі питання:

– підвищення конкурентоспроможності кооперативів в економічному середовищі та соціальній сфері, зокрема участі в реалізації державних програм і пріоритетних національних проектів;

– дотримання кооперативних цінностей та принципів ділової етики;

– побудови системи спільних економічних інтересів на місцевому рівні;

– можливостей самореалізації й участі пайовиків в управлінні;

– створення вертикальних кооперативних інтеграційних структур.

Внутрішні проблеми у сфері кооперації пов'язані зі збереженням кооперативної єдності в системі обслуговуючої кооперації. Навність кооперативів в адміністративно-управлінській системі в межах сільських територій є неоціненою перевагою, способом самоорганізації та самозахисту.

З огляду на всеохоплюючий вплив кооперації на життя сільських територій, в умовах глобалізації суттєво посилюється її роль у вирішенні одного з актуальних соціально-економічних завдань – комплексного розвитку сільських територій [10, с. 215]. Незважаючи на те, що проблема комплексного розвитку до недавнього часу пов'язувалася здебільшого зі станом навколишнього середовища, не менш важливими її складниками є соціальні, політичні, економічні, технічні й культурні аспекти.

У даний час більшістю вчених [8; 10; 13] комплексний розвиток території трактується як процес, що породжує економічне зростання, справедливо розподіляє його результати, відновлює довкілля, покращує можливості людей.

В Україні перехід до комплексного розвитку варто розглядати як процес, що забезпечує збалансоване вирішення соціально-економічних завдань, проблем збереження навколишнього середови-

ща та природно-ресурсного потенціалу з метою задоволення потреб нинішнього і майбутніх поколінь.

Комплексний розвиток сільських територій країни має бути націлено на запобігання сільській міграції, боротьбу з бідністю, розширення зайнятості та підвищення добробуту сільського населення, забезпечення рівності можливостей в поліпшенні якості життя, здоров'я, безпеки, розвитку особистості [8, с.202]. Основними елементами концепції комплексного розвитку сільських територій є екологія, економіка і соціальна сфера, мета – економіко-соціальна забезпеченість людей, які проживають на певній території. На нашу думку, комплексного розвитку сільських територій можна досягти на основі вирішення таких завдань:

– забезпечення зайнятості сільського населення та підвищення його доходів;

– розвиток високопродуктивного сільського господарства;

– розвиток виробничої та соціальної інфраструктури села, що сприяє підвищенню якості життя (транспортна, інформаційна інфраструктура, торгівля, комунальне господарство, сфера охорони здоров'я й освіти, соціально-побутові, культурно-просвітницькі установи й ін.);

– диверсифікація економіки сільських територій на основі надання необхідних послуг для сільських мешканців територіальних громад;

– підвищення економічної активності населення за межами сільськогосподарської сфери;

– стимулювання до впровадження та використання ресурсозберігаючих, мало-відходних технологій, охорони і відновлення природних ресурсів, альтернативної енергетики, виробництва екологічно безпечних продуктів;

– підвищення привабливості проживання і створення самобутнього іміджу сільських поселень;

– розвиток житлово-комунального господарства і житлового будівництва;

– реалізація ефективної демографічної політики;

– регулювання міграційних потоків;

– створення ефективної структури управління сільськими територіями на

всіх рівнях публічної влади, зокрема в органах місцевого самоврядування, орієнтованої на вирішення проблем сільського населення.

Вирішенню завдань концепції комплексного розвитку сільських територій активно сприятимуть процеси децентралізації та діяльність обслуговуючих кооперативних формувань, функції яких пов'язані з підвищенням рівня й якості життя сільського населення. У зв'язку із загостренням соціально-економічних проблем у розвитку сільських територій наприкінці ХХ ст. та системною кризою села, яка триває ще й досі, кооперативні організації істотно посилили соціальний складник своєї діяльності. Обслуговуючі кооперативи забезпечують передумови для комплексного розвитку сільських територій, прагнуть до максимальної реалізації власного економічного потенціалу, формування конкурентних переваг, завоювання довіри і підтримки з боку місцевих органів влади.

Варто зазначити, що обслуговуючі кооперативні організації виконують важливу роль у забезпеченні комплексного розвитку сільських територій за умов децентралізації влади, мають потужні можливості реалізувати власні стратегічні завдання стабільного та поступального розвитку, розширення й інтенсифікації діяльності. Розвиток організацій обслуговуючої кооперації, у контексті вирішення зазначених проблем, передбачає формування і збереження протягом тривалого часу потенціалу, а саме:

1) здатності об'єктивно і точно оцінювати зміни в потребах населення, що обслуговується, прогнозувати динаміку попиту на послуги, розвивати різноманітні види діяльності відповідно до очікувань сільського населення;

2) здатності планувати і реалізовувати ефективну стратегію розвитку на основі інновацій, своєчасного оновлення технологій, організації управління, диверсифікації діяльності, залучення інвестиційних ресурсів;

3) здатності ефективно управляти відносинами з органами публічної влади, інститутами громадянського суспільства, засобами масової інформації, населенням для підтримки іміджу соціально-орієнто-

ваної системи, яка бере участь в реалізації проблем підвищення рівня й якості життя населення.

Отже, з урахуванням процесів децентралізації, збільшення ринкової асиметрії, новими соціально-економічними і політичними аспектами в розвитку країни актуалізується роль обслуговуючої кооперації. Зважаючи на вказане, на нашу думку, головними напрямками діяльності обслуговуючих кооперативів за умов децентралізаційних процесів є:

- визначення спільно із жителями громади пропозицій щодо стратегії і концепції політики комплексного територіального розвитку;

- участь у розробленні та реалізації регіональних і місцевих цільових програм соціально-економічного розвитку, за якими органи місцевого самоврядування можуть делегувати частину своїх повноважень, наприклад, щодо обслуговування комунальних інженерних мереж, забезпечення благоустрою, організації транспортних перевезень, вивезення твердих побутових відходів, організації сміттєзвалищ тощо;

- участь у реалізації міжнародних грантових проектів технічної допомоги;

- представлення та захист інтересів громадян та їх об'єднань у регіональних і місцевих органах державної влади й органах місцевого самоврядування;

- вдосконалення і розвиток господарських зв'язків кооперативних організацій усередині регіонів країни, а також між ними на основі створення спеціалізованих кооперативних об'єднань;

- формування сучасної ідеології кооперативної освіти і наукової діяльності;

- участь у підготовці, перепідготовці кадрів та підвищенні їхньої кваліфікації через кооперативну мережу освітніх установ;

- об'єднання інтелектуальних та інших ресурсів із метою ефективного вирішення найбільш актуальних регіональних (територіальних) проблем;

- організація обміну досвідом у різних сферах діяльності з урахуванням регіональних особливостей;

- оптимальне поєднання послуг і об'єднання ресурсів у сільськогосподарській і несільськогосподарській сферах;

– участь у процесах інноваційного науково-технічного співробітництва, інтеграція в інноваційно-технологічний простір на основі передових практик.

Висновки і пропозиції. Комплексний соціально-економічний розвиток сільських територій – це основа розвитку аграрного сектора економіки, ефективного вирішення соціальних проблем та позитивного переходу до сталого економічного зростання сільських територій. Вирішенню завдань концепції комплексного розвитку сільських територій сприятимуть процеси децентралізації та діяльність обслуговуючих кооперативних формувань, функції яких пов'язані з підвищенням рівня й якості життя сільського населення. Органи місцевого самоврядування можуть делегувати кооперативам окремі власні повноваження у сфері надання необхідних послуг мешканцям територіальних громад. За децентралізації місцеві органи влади можуть самостійно розпоряджатися коштами, спрямовувати їх на цільові програми соціально-економічного розвитку, зокрема на регіональні програми розвитку обслуговуючої кооперації для вирішення найбільш актуальних проблем.

Зважаючи на важливу роль обслуговуючої кооперації в комплексному розвитку сільських територій в умовах децентралізації, органи публічної влади, зокрема органи місцевого самоврядування, повинні сприяти створенню кооперативів та розбудовувати кооперативний рух на селі. Державна та регіональна фінансова підтримка розвитку кооперативних процесів сприятиме розширенню діяльності суб'єктів кооперативних відносин, що, у свою чергу, приведе до комплексного соціально-економічного піднесення сільських територій. Активізація діяльності кооперативів у територіальних громадах дасть змогу створити додаткові нові робочі місця, збільшити рівень доходів сільського населення й обсяги податкових надходжень до місцевих бюджетів, забезпечити комфортні умови проживання й якісний рівень соціального обслуговування учасників кооперативних структур.

Список використаної літератури:

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України. 1996, № 30. URL: <http://zakon0.rada.gov>

<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

2. Проспівробітництво територіальних громад: Закон України. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 34. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1508-18>.

3. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 13. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/157-19>.

4. Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України від 17 липня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1997. № 39. Ст. 261. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/469/97-%D0%B2%D1%80>.

5. Бюджетний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2010. № № 50–51. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.

6. Податковий кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2011. № № 13–14. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

7. Цивільний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2003, № № 40–44. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

8. Величко А.Є. Формування обслуговуючих кооперативів. Дієвий шлях сталого розвитку сільських територій. Вісник ДДАУ. 2013. № 2. С. 201–204. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vddau_2013_2_50.

9. Зіновчук В.В. Організаційно-правові засади становлення сільськогосподарської кооперації в Україні. Вісник БУМІБ. 2014. № 3 (27). Т. 2. URL: http://www.znau.edu.ua/visnik/2014_1_2/index.htm.

10. Розвиток сільських територій України / М.К. Орлатий, Ю.О. Лупенко, О.М. Могильний. Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президенті України. 2006. № 1. С. 214–224.

11. Павлов О.І. Сільські території України: історична трансформація парадигми управління: монографія. Одеса: Астропринт, 2006. 276 с.

12. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>.

13. Саблук П.Т. Розвиток сільських територій в контексті забезпечення економічної стабільності держави. Економіка АПК. 2005. № 11. С. 51–56.

- 14.Торосян Г.А. Сільськогосподарська обслуговуюча кооперація як стратегічний напрям у контексті соціально-економічного розвитку сільських територій. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Економіка і менеджмент». 2016. Вип. 19. С. 45–48. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_eim_2016_19_11.
- 15.The International Cooperative Alliance. (Official Website). URL: <https://ica.coop/en/the-alliance>.

Прилипко С. М. Обслуживающая кооперация как важный элемент комплексного развития сельских территорий в условиях децентрализации власти

В статье исследованы специфика и роль обслуживающей кооперации в комплексном развитии сельских территорий в условиях децентрализации власти. Определены вопросы формирования и деятельности кооперативов, которые следует урегулировать на государственном и законодательном уровне. Установлено, что в настоящее время в Украине отмечается эффективное развитие кооперативного сектора экономики, в частности обслуживающей кооперации. Отмечено, что в условиях децентрализации власти обслуживающая кооперация как разновидность кооперативного движения направлена на комплексное развитие сельских территорий. Выделены внешние и внутренние проблемы ключевых принципов политики публичного управления относительно кооперативного сектора на селе. Определены направления деятельности обслуживающих кооперативов в условиях децентрализации власти.

Резюмировано, что решению задач концепции комплексного развития сельских территорий будут способствовать процессы децентрализации и деятельность обслуживающих кооперативных формирований, функции которых связаны с повышением уровня и качества жизни сельского населения.

Ключевые слова: децентрализация, публичное управление, сельская территория, социально-экономическое развитие, обслуживающая кооперация, комплексное развитие села.

Prlypko S. The service cooperatives as an important element of the integrated development of rural areas in conditions of decentralization

In article is investigated specifics and the role of service cooperation in integrated development rural territories in decentralization. The issues of formation and activities of cooperatives, which should be resolved at the state and legislative level a determination.

It is established that at present in Ukraine there is an effective development of the cooperative sector of the economy, particularly service cooperatives. It is indicated, that in conditions of decentralization of power service cooperation, as a kind of cooperative movement, is aimed at the integrated development of rural territories. Are indicated external and internal problems a main principles of the policy of public administration in relation to the cooperative sector in the countryside. The directions of the service cooperatives in the conditions of decentralization of power have been determined.

Summarized, that the solution of problems on the concept of integrated development of rural territories will contribute to decentralization processes and the activities of serving cooperative formations, function of which there are associated with the increase in the level and quality of life of the rural population.

Key words: decentralization, public administration, rural territories, social and economic development, service cooperatives, integrated development of countryside.